מרכז הסיוע כמרחב פוטנציאלי של התהוות פמיניסטית

יעל לוין *

אל מרכז הסיוע לנפגעות אונס (שמו הראשוני של מרכז הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית), ששכן אז ברח' בן יהודה בת"א, נכנסתי לראשונה כבחורה צעירה, נלהבת וסוערת, שרצתה לשנות את העולם, באביב של שנת 1989. זה קרה קצת לפני שהתחלתי ללמוד עבודה סוציאלית ועל סיפו של קשר זוגי כאוב שנמשך 3 שנים, שלימד אותי עוד משהו על הקשר שבין הפוליטי והאישי, בהקשר של זוגיות בעולם של דומיננציה גברית.

הפמיניזם שפעם בי אז התבסס בעיקר על חוויה רגשית, שאז עוד לא הייתה מנוסחת אצלי במונחים של תיאוריה פמיניסטית. במילותיה של בטי פרידן, זו הייתה חוויה של "הבעיה שאין לה שם": כל אותן התנסויות שהיו לכאורה רגילות ו"נורמליות" (בוודאי היו נורמטיביות), שחוויתי כילדה, כנערה וכבחורה צעירה, בעולם שהשפה ומנגנוני הפעולה שלו "גבריים". בעולם הזה התנסויות שחוויתי כפוגעניות וכמצמצמות את מרחב המחיה הפיזי והנפשי שלי - היו בעצם שקופות, בלתי נראות, כאלה שאין להן שם.

הכניסה למרכז הסיוע הרגישה כמו הגעה הביתה: מרחב נשי של אמהות ואחיות, שבו דיברו בשפת אם נשית, בקול שונה. בקורס ההכשרה למתנדבות (בהנחיית תמר קרוק ואמילי סילברמן) חוויתי, כמסייעת לעתיד, חוויה של הקשבה אמפטית ושל אחווה נשית; חוויה של נראות, הכרה והנכחה. "הבעיה שאין לה שם" החלה לקבל שמות רבים, עם ניואנסים ודקויות של מי שדוברת את השפה הנשית שהייתה שתוקה.

עם זאת, מסע החניכה הפמיניסטי שלי היה מעט פתלתל. העמקת המודעות ביחס להיקף ולמשמעויות של דיכוי נשים ושל אלימות כנגד נשים הייתה מטלטלת ומאיימת עבורי. הכרה זו חידדה את הפער שבין הרעיונות והמחשבות שהחלו לנבוט ולצמוח בתודעתי לבין מציאות החיים שחוויתי בפועל. היה קשה לגשר על הפער וליישב את הדיסוננס שבין מהות הפעילות במרכז הסיוע לבין החיים האישיים שלי באותה עת, וכך קרה שתקופה קצרה אחרי שסיימתי את קורס ההכשרה למתנדבות, הפסקתי את פעילותי במרכז הסיוע. אמרתי שאני פורשת מפעילות באופן זמני וחזרתי לפעילות אחרי שנתיים, כשאני סדוקה יותר ושלמה יותר. כעובדת סוציאלית, כמטפלת וכפעילה חברתית, אני מבינה מאז שפעמים רבות תהליכי התפתחות אישיים וחברתיים הם ספירליים ולא בהכרח ליניאריים. מה שנראה כצעד אחורה עשוי להיות התבססות והכנה לקראת פריצה קדימה. חשוב לזכור זאת גם בעידן הכאוטי והסוער הנוכחי, בו פועלים כוחות פוליטיים מנוגדים מאוד: מחד, תנועת "MeToo", ומנגד, תופעות מתגברות של הדרת נשים במרחב הציבורי. כשחזרתי לפעילות במרכז הסיוע, הוא שכן עדיין באותו מקום ודלתותיו היו פתוחות ומקבלות.

בדיעבד אני מבינה שהגעתי למרכז הסיוע בתקופת מעבר: בציר הזמן זה היה קצת אחרי תקופת החלוצות המייסדות ולקראת תקופת ההתמסדות ותחילת ההכרה החברתית. הרבה לפני תנועת "MeToo" היו כבר רכזות בשכר, אך מטעמים אידאולוגיים לא הייתה מנהלת. הניהול היה משותף, של כלל צוות העובדות. החלטות התקבלו בקונצנזוס, לפחות זו הייתה השאיפה, אך כבר החלה להתגבש ההבנה שטיפול בנזקיה של פוסט טראומה מורכבת דורש טיפול מקצועי מורכב, מעבר לסיוע של אישה לאישה.

התחלתי להתנדב בקו החם. ערכתי שיחות סיוע טלפוניות עם נפגעות ופגישות סיוע פרטניות. לא שמרתי על "גבולות בטיפול ובסיוע". הייתי בקשר סיוע עם בחורה צעירה, נפגעת גילוי עריות. ליוויתי אותה למשטרה כשהלכה להגיש תלונה במשטרה כנגד אביה. כשלא היה לה מקום לישון בלילה, אחרי שמשפחתה התנערה ממנה ודחתה אותה, הזמנתי אותה לישון בביתי כמה לילות.

היינו תמימות מאוד. בביטחון עצמי השמור לצעירה "היודעת מעט - אך בנחישות הראויה לעניין טוב מזה"*, התחלתי להנחות בקו - הנחיית קבוצות תמיכה לנשים נפגעות פגיעה מינית בילדות (עם רייצ'ל נווה, ז"ל). עבדנו עם חוברת הדרכה אישית לנפגעות גילוי עריות שנקראה: "The Courage to Heal". עם יחסית מעט ידע מקצועי, אך עם מוטיבציה, התלהבות ומסירות נפש, עברנו את המסע כמנחות עם חברות הקבוצה. עוד-לא ידענו להמשיג "טראומטיזציה משנית", אך אחרי כל מפגש קבוצתי ישבנו אחת עם השנייה זמן רב, כדי לסייע זו לזו עם ההצפה הרגשית שחווינו.

הקבוצות הראשונות האלו היו קבוצות התמיכה הראשונות שהתקיימו בארץ, לנפגעות טראומה מינית. יותר מעשור לאחר מכן חזרתי להנחות קבוצות טיפוליות לנפגעות במרכז הסיוע, אך זה היה כבר ממקום קצת אחר, "יודעת הרבה יותר, אך לא בבטחה"*.

באותן שנים ראשונות של פעילות הנחיתי קבוצות הכשרה למתנדבות, ובמשך מספר שנים פעלתי כחברה בועד המנהל של העמותה, יחד עם מרים שלר, אסתר עילם, אסתר קורן-אנקרי ז"ל וחברות יקרות נוספות. באותה תקופה מרכז הסיוע הפך באופן רשמי **למרכז סיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית**. במקביל גם התפיסה הפמיניסטית האישית שלי התפתחה והעמיקה, תוך הכרה בכך שגם גברים הינם קורבנות של הסדר החברתי הפטריארכלי ושל הבניות מגדריות.

מרכז הסיוע הפך עבורי "מרחב פוטנציאלי", שהוא, על פי דונלד ויניקוט, בסיס להיווצרות של חיי יצירה ותחושת עצמי משמעותית. תחושת העוצמה הנשית המשותפת שחוויתי וחוויית התמיכה ההדדית בתוך מרכז הסיוע פנימה, כמו גם מרחב ההתנסויות והלמידה, הוביל לתהליך העצמה והתפתחות כאישה, כאם, כעובדת סוציאלית ואשת מקצוע וכפעילה בסביבה החברתית הרחבה. המלאכה עוד רבה.

בשנים האחרונות לימדתי קורס אקדמי בביה"ס לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בר-אילן, בנושא טראומה מינית; במסגרת שיתוף פעולה בין מרכז הסיוע לבין אוניברסיטת בר-אילן. נכון להיום, על אף המהפכה החברתית העצומה שחוללו מרכזי הסיוע, ברוב חוגי הלימוד של המקצועות הטיפוליים אין קורסים הממוקדים בנושא של טיפול בטראומה מינית. למרכז הסיוע יש עוד דרך ארוכה לעבור על מנת להנגיש את עצמו לאוכלוסיות מוחלשות ושקופות. כמו בתעתוע חברתי, הפגיעה והדיכוי המיני מקבלים פנים וצורות חדשות. אלו רק חלק מהאתגרים שעוד נכונו לנו. אני ואנחנו עוד כאן, בחזית המאבק; ובזכות הרוח הטובה המפעמת בנו נצלח אותו יחד.

*יעל לוין, עובדת סוציאלית, פסיכותרפיסטית, מנהלת מקלט לנשים נפגעות אלימות, נעמת.

*ויסלבה שימבורסקה (2012) - "בת עשרה". מתוך: רגע - מבחר שירים. הוצאת כרמל. תרגום: דוד וינפלד. ..."היא יודעת מעט - אך בנחישות הראויה לעניין טוב מזה. אני יודעת הרבה יותר אך לא בבטחה".

ביום ש... / אדווה

ביום שהוא הפך מפלצת וחדר לתוכך
נידונת לחיים מלווים בסערת נפש לאי שקט מוחלט
לטלטלות חסרות מנוח
למראות שלעולם לא תוכלי לשכוח
ביום שחבריו חדרו לתוכך נידונת לאבדון לרצון עז לפגיעה עצמית

תחושה אפסית מלוכלכת
וברגע הזה הצורך למות ולשכוח גובר על הכל

ביום שהם הכו אותך כלאו ושיחקו בך נידונת לגדול כבובה מרצה
חסרת רצונות

ביום שהבנת שאת לבד בעולם נידונת לבדידות ניצחית
והיבלעות אל תוך עצמך

ביום שכלאו אותך בבית חולים פסיכיאטרי נידונת לשתיקה עולמית

ביום שהבנת שאת צריכה לברוח ולהתחבא מאדון השליטה
נידונת לחיים חסרי ביטחון
אסירה של החיים
לו יכולת לדבר
לו יכולת לפנות
לו יכולת לנוע
לו יכולת להעזר
אולי התוצאות היו אחרות
ילדה אהובה
סליחה שלא יכולתי להושיט לך יד מחבקת בדמעות שתיקה
סליחה